
УДК 377.3:338:330

Леся Володимирівна Потапкіна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
вищої математики та інформатики ПВНЗ
“Університет економіки і підприємництва”, м. Хмельницький

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті представлений аналіз низки праць вітчизняних науковців, що присвячені дослідженням готовності спеціалістів різних галузей до професійної діяльності, виділено праці в яких подано моделі та компоненти готовності до професійної діяльності. Обґрунтовуються вимоги до фахівців, що включають здатність до самостійної та творчої роботи, генерування нововведень, свіжих ідей та пропозицій. Особлива увага приділяється можливостям фахівців демонструвати готовність успішно реалізовувати свої найкращі знання та якості в умовах конкуренції. Виявлено ознаки, що відображають професійну компетентність, забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці, сприяють професійній самореалізації та кар'єрному зростанню. У процесі дослідження визначається поняття “професійна готовність”.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, психолого-педагогічна проблема, професійна діяльність, модель, компоненти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільству, як світовому, так і українському, потрібні висококваліфіковані, конкурентоспроможні фахівці, яким притаманна компетентність, ділова завзятість, здатність до ризику та прийняття самостійних рішень, тобто

© Потапкіна Л. В.

особи, підготовлені до роботи як професійно, так і індивідуально-особистісно. Для успішної діяльності фахівця будь-якої сфери цінуються такі якості, як: пошукова активність, соціальна відповідальність, організованість, практична спрямованість, вольова наполегливість. Питання готовності до професійної діяльності фахівця є важливою психолого-педагогічною проблемою, що потребує детального теоретичного аналізу та практичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Вітчизняні та зарубіжні науковці визначають і обґрунтовують поняття “готовності” залежно від видів професійної діяльності, до прикладу можна навести такі роботи: О. І. Степаненко досліджувала формування готовності викладачів вищих навчальних закладів МВС України до попередження та розв’язання професійних конфліктів, Р. В. Моцик розглядає формування готовності майбутніх учителів початкових класів використовувати персональний комп’ютер як засіб навчальної діяльності, Л. М. Прудка здійснила обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, Е. М. Сивохоп визначає готовність до самопізнання майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фізичної підготовки, О. О. Сакалюк займається питанням формування готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі, І. В. Большакова здійснювала дослідження питання формування готовності курсантів вузів внутрішніх військ МВС Росії до виконання службово-професійного обов’язку в процесі професійної підготовки, готовність до педагогічної діяльності розкривали О. М. Філь, І. М. Чорна та ін.

Метою статті є теоретичний аналіз досліджень питання готовності фахівців до професійної діяльності як психолого-педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна готовність визначається як закономірний цілеспрямований результат визначеної спеціальної професійної підготовки фахівців, його особистісно-мотиваційного ствердження, налаштованості на працю, уміння

перемагати труднощі, їх освіту, самоосвіту, самовиховання, бажання досягти успіху і уміння долати перешкоди. Більшість дослідників вказують, що професійна готовність – складне психологічне, особистісне утворення, активний діяльнісний стан особистості, певна складна її якість, що включає систему інтегрованих властивостей. Відповідно, такою готовністю регулюється професійна діяльність фахівця, забезпечується ефективність.

Досліджуючи питання готовності до професійної діяльності Л. М. Прудка визначає, що дана категорія залежить від відповідного рівня професійної компетентності, професійної майстерності, а також здатності до саморегуляції, налаштованості на відповідну соціальну діяльність, уміння мобілізувати свій професійний (духовний, особистісний та фізичний) потенціал на розв’язання поставлених завдань у відповідних умовах [1].

О. О. Сакалюк під готовністю менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі розуміє складне, інтегроване, особистісне утворення, яке містить в себе психологічний, когнітивний та функціональний компоненти для вирішення професійних завдань, що потребують урахування етнокультурних, соціо-психо-лінгвістичних, педагогічних та інших чинників розвитку закладів освіти різного типу [2]. Даний підхід відноситься до особистісного підходу формування готовності до професійної діяльності, особливістю якого є розвиток особистісних якостей, що базується на психолого-функціональних компонентах.

Дослідження “готовності викладачів вищих навчальних закладів МВС України до педагогічної діяльності” О. І. Степаненко теж належить до особистісного підходу і визначається як явище, що є складним особистісним утворенням, ядром якого є позитивні установки, мотиви й засвоєні цінності викладацької професії, а також професійно важливі риси характеру та здібності, сукупність знань, умінь і навичок та певний досвід їх застосування, що забезпечують здатність педагога визначати оптимальні способи діяльності, оцінювати свої можливості щодо їх відповідності особливостям функціонування ВНЗ МВС [3].

За результатами проведеного дослідження Р. В. Моцик визначено, що систему формування готовності майбутніх учителів початкових класів доцільно розуміти як сукупність взаємопов'язаних навчальних впливів, яка має поєднувати визначені відповідно до цілей навчання види та форми навчально-виховного процесу, підпорядковувати їх змістове наповнення цілям підготовки студентів до педагогічної діяльності, забезпечувати безперервний і послідовний вплив на майбутніх учителів, спрямований на отримання заздалегідь визначених знань та умінь і формування навичок, особистісно-професійних якостей, умінь використовувати ПК, достатніх для здійснення успішного навчання молодших школярів [4]. Характеристика дослідження свідчить про те, що основним чинником формування готовності є навчальний процес, який забезпечує розвиток усіх професійних якостей.

У роботах науковців, представлених вище, указується, що готовність розглядається як сукупність впливів, певне утворення, що розвивається на основі мотивів, професійної спрямованості, бажання досягти успіху, самовдосконалення, самоосвіти.

Досліджувались також питання психологічної готовності до різних видів професійної діяльності: майбутніх фахівців з вищою освітою до використання комп'ютерної техніки (А. А. Гулеватий); випускників технічних ВНЗ до професійної безпеки (Н. С. Єфімова); членів громадських формувань до охорони державного кордону (І. Е Ковальська); працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах (О. С. Колесніченко); до педагогічної діяльності викладачів фізичної культури (М. М. Кужель); військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності з охорони громадського порядку (В. А. Молотай); льотного складу до діяльності в умовах тривалих перерв між польотами (І. М. Окуленко). Усі трактування і визначення психологічної готовності визначаються специфікою професійної діяльності у тій чи іншій сфері.

А. А. Гулеватий запропонував модель психологічної готовності особистості до засвоєння та використання комп'ютерної техніки, яка представляється як складне системне особистісне утворення, як єдність та взаємозв'язок мотиваційної, когнітивної, операцій-

но-процесуальної та емоційно-вольової готовностей [5]. У роботі вказується, що психологічна готовність студентів до використання комп'ютерної техніки залежить від таких мотивів: професійного становлення, планування майбутньої життєдіяльності, операційно-процесуального характеру, отримання і обміну інформацією, використання КТ як засобу полегшення праці, пізнавальних, мотивів-вимог. У дослідженні доведено, що найбільшу факторну вагу в структурі психологічної готовності має мотиваційний компонент, проміжне місце посідають когнітивний та операційно-процесуальний і найменшу – емоційно-вольова готовність.

І. Е. Ковальська визначає, що готовність – стійке психологічне утворення, що забезпечує його здатність до успішного виконання завдань [6]. Що також відносить дане дослідження до особистісного підходу.

О. С. Колесніченко, проаналізувавши різні підходи до визначення психологічної готовності до професійної діяльності вказав, що дане явище є складним цілісним утворенням психіки людини, що інтегрує в собі низку психологічних феноменів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку, має складну динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні зв'язки [7]. На думку О. С. Колесніченко, визначення поняття психологічної готовності людини до виконання професійних дій базується на уявленнях про властивості, якості, риси особистості, сукупності індивідуальних особливостей, що зумовлюють стиль діяльності та базуються на оцінці професійно важливих властивостей людини, які виявляються при зіставленні показників властивостей із показниками критеріїв, що визначають успішність професійної діяльності [7].

М. М. Кужель під психологічною готовністю особистості до професійної діяльності розуміє психічний стан, який виникає у результаті усвідомленого або неусвідомленого відображення психологічної структури професійної діяльності і який характеризується певними мотиваційними, операційними та регуляційними властивостями особистості [8]. М. М. Кужель визначила рефлексивний підхід психологічної готовності особистості до професійної діяльності, що сприяє

саморегуляції особистості усередині професійної діяльності, її активному особистісному і професійному самовизначенню.

В. А. Молотай у своєму дослідженні дійшла висновку, що психологічна готовність є складним станом, у якому виявляються як психічні процеси, так і якості, властивості особистості у цілому. На її думку, психологічна готовність – це системний стан, що відповідає різним рівням психічної регуляції, містить особистісно-значеннєвий, ситуативно-цільовий і операціонально-виконавчий рівень. Психологічна готовність містить здатність до психологічної саморегуляції, готовність діяти у нестандартних умовах, здатність передбачати, антиципіювати майбутнє, виробляти на них певну реакцію організму [9].

І. М. Окуленко розроблено модель розвитку психологічної готовності льотного складу до польотів в умовах тривалих перерв між ними, яка враховує взаємозв'язок і взаємовплив таких її компонентів, як мотиваційна, загальнопрофесійна та емоційно-вольова готовність. Проведено аналіз наукових підходів до їх вивчення та розкрито сутність кожного з них.

В. Ф. Жукова розуміє готовність як цілісне утворення, що характеризується психофізіологічною, емоційно-вольовою, когнітивною мобілізацією особистості в момент її включення в діяльність визначеного напрямку. При чому В. Ф. Жукова визначає, що готовність – це властивість особистості, що розвивається в результаті накопичення життєвого досвіду, який базується на формуванні позитивного ставлення до даної діяльності, усвідомлення мотивів і потреб [10].

У своїх дослідженнях Л. В. Кондрашова розглядає готовність до діяльності як фундамент професіоналізму, основою якого є психологічна готовність – “складне особистісне утворення, що включає в себе ідейно-моральні і професійні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, оптимізм, налаштування на працю; спроможність до подолання труднощів, самооцінку результатів праці, потребу у професійному самовихованні, що забезпечує високі результати праці” [11, с.148].

Більшість дослідників вказують, що професійна готовність – складне психологічне, особистісне утворення, активний діяльнісний

стан особистості, певна складна її якість, що включає систему інтегрованих властивостей. Аналізуючи представлені вище роботи, вважаємо, що професійна готовність визначається як закономірний цілеспрямований результат визначеної спеціальної професійної підготовки спеціалістів, їх особистісно-мотиваційного ствердження, налаштованості на працю, уміння перемагати труднощі, їх освіти, самоосвіти, самовиховання, бажання досягти успіху і уміння долати перешкоди. Відповідно, такою готовністю регулюється професійна діяльність спеціаліста, забезпечуються її ефективність.

Висновки. Україні потрібні фахівці, які могли б працювати самостійно й творчо, генеруючи нововведення, свіжі ідеї та пропозиції, демонструючи при цьому готовність успішно реалізовувати їх в умовах конкуренції. Тому зростають вимоги до особистісних і професійно значущих якостей фахівця, що відображають професійну компетентність, забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці, сприяють професійній самореалізації та кар'єрному зростанню.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Визначення сутності та структури готовності як складного соціально-психологічного феномена, виявлення педагогічних умов, що забезпечували б ефективність процесу її формування в майбутніх фахівців у процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Прудка Л. Обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. Прудка. – К., 2013. – 24 с.
2. Сакалюк О. Формування готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. Сакалюк. – Одеса, 2012. – 20 с.
3. Степаненко О. Формування готовності викладачів вищих навчальних закладів МВС України до попередження та розв’язання професійних конфліктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. Степаненко. – Київ, 2013. – 24 с.

4. Моцик Р. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів використовувати персональний комп'ютер як засіб навчальної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Р. Моцик. – К., 2013. – 24 с.

5. Гулеватий А. Формування психологічної готовності майбутніх фахівців з вищою освітою до використання комп'ютерної техніки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / А. А. Гулеватий. – Хмельницький, 2005. – 20 с.

6. Ковальська І. Формування психологічної готовності членів громадських формувань до охорони державного кордону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / І. Е. Ковальська. – Хмельницький, 2009. – 23 с.

7. Колесніченко О. Формування психологічної готовності працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / О. С. Колесніченко. – Харків, 2011. – 24 с.

8. Кужель М. Формування психологічної готовності до педагогічної діяльності викладачів фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / М. М. Кужель. – Хмельницький, 2010. – 24 с.

9. Молотай В. Формування психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності по охороні громадського порядку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / В. А. Молотай. – Хмельницький, 2006. – 21 с.

10. Жукова В. Ф. Психолого-педагогический анализ категории "психологическая готовность" / Жукова В. Ф. // Вестник Филиала Российского государственного университета в г. Сургуте. Серия: Педагогические науки. – 2011. – Т. 4. – № 5. – С. 32–35.

11. Кондрашова Л. В. Концепція "Взаємодії моральних і психологічних якостей у змісті педагогічного професіоналізму" / Л. В. Кондрашової // Професійне становлення майбутнього вчителя : монографічний огляд. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Капітанець С. В.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2015

Потапкина Л. В. Готовность к профессиональной деятельности как психолого-педагогическая проблема

В статье представлен анализ ряда трудов отечественных ученых, которые посвящены исследованиям готовности специалистов разных отраслей к профессиональной деятельности, выделены труды, в которых поданы модели и компоненты готовности к профессиональной деятельности.

Выделены требования к специалистам, которые включают способность к самостоятельной и творческой работе, генерации нововведений, свежих идей и предложений. Особенное внимание отводится возможностям специалистов демонстрировать готовность успешно реализовывать свои высокие знания и качества в условиях конкуренции. В процессе исследования определяется понятие “профессиональная готовность”.

Ключевые слова: *готовность, профессиональная готовность, психолого-педагогическая проблема, профессиональная деятельность, модель, компоненты.*

Potapkina L. V. Preparedness to professional activity as a psycho educational problem

The article shows analyses of a wide range Ukrainian scientific researches devoted to the topic of occupational preparedness of specialists in different fields. The article marks out those works, where models and components of occupational preparedness are given.

Native and foreign academics define and explain the concept of ‘preparedness’ depending on a professional occupation. Among the examples are: O. I. Stepanenko was analyzing the commitment and preparedness of Ukrainian college instructors MIA to conflict solving and conflict prevention; R. V. Motsyk discusses primary school teacher’s readiness to use a PC as a educational tool; L.M. Prudka researched and formulated the idea of integrated preparedness of social workers in their occupational activity; E. M. Syvokhop makes a study of a readiness to self-understanding among frontier guard officers during their physical training. O. O. Sakaliuk investigates manager’s professional commitment in educational operations based

on cultural environment. I. V. Bolshakova studied how this preparedness is formed among cadets of internal military forces in terms of fulfilling their official duties based on military education. Readiness to teaching activity was explained by O. M. Fil', I. M. Chorna.

There were also many studies concerning psychological commitment in different types of occupation: future specialists with a degree using computer technologies (A. A. Gulevatyi); graduates of technical colleges being ready to follow the guidelines of occupational safety (N. S. Yefimova); public organizations being prepared to protect the state boundaries (I. E. Kovalska); Emergencies ministry specialists being able to work under extreme conditions (O. S. Kolisnichenko); teachers of physical training at schools being ready for educational work (M. M. Kuzhel); internal military forces officers protecting civil order (V. A. Molotay); air staff being able to perform under conditions of rare flights (I. M. Okulenko). All the definitions of 'being ready\prepared\committed' depend on professional activity's specifics and on professional field as well.

Therefore, article clears out theoretical analyses of specialists in different spheres willing to perform, which may stand as psycho educational problem. This written work presents range of demands for specialists of all kinds, which include capability to work independent and artistically, to generate innovations new ideas and future developments.

The paper gives special considerations to human potential of using the best knowledge and features on the competitive market; underlines the characteristics which reflect professional competence, provide competitiveness, and help human self-fulfillment and career growing. Research item of this paper is the concept of 'professional preparedness'.

Keywords: *readiness, professional commitment, psycho educational problem, occupation, model, components.*